

UN MONUMENT EN PERILL: EL CASTELL DEL MONTGRÍ

Francesc Batlle

Publicat al *Butlletí del Casal del Montgrí*, núm. 6, gener de 1977

Descripció

Del Castell del Montgrí només arribaren a bastir-se els murs que formen el seu perímetre –un quadrat de 31 m de costat– amb les quatre torres cilíndriques adossades a cada un dels quatre cantons.

Possiblement el castell hauria format part de tot un recinte fortificat que inclouria tot el cim del Montgrí, ja que a l'exterior hi ha restes de fonaments, iniciats davant de la façana sud, així com una gran cisterna situada al vessant nord de la muntanya a 100 m de la torre nord-oest.

Els murs construïts tenen uns 13 m d'alçada i els coronen uns merlets de planta quadrada, acabats en forma piramidal i perforats per espitlleres, a la base.

Els panys exteriors són completament llisos i tan sols a la base de les torres hi sobresurt un sòcol. El conjunt és d'una sobrietat absoluta.

La façana principal és la de migdia. La porta, d'1,80 m d'amplada, amb un arc de mig punt de grans dovelles, està perfectament centrada. Dues rengles d'espitlleres palesen els nivells de les dues plantes que havia de tenir el castell i, a l'alçada del pis superior hi ha l'única finestra d'aquesta façana, amb columneta i dos arquets de mig punt recolzats en un capitell admirablement treballat.

Setze merlets coronen el mur i, entre els dos del mig, hi ha un gran matacà que descansa sobre dues mènsules.

Les altres façanes són pràcticament iguals a la de migdia, si bé a la de llevant hi ha dues finestres, una a la de ponent i cap a la de tramuntana.

Les quatre torres són semblants, però només les dues de l'oest són ben iguals. El diàmetre de la torre sud-oest és de 7 m, mentre que a les altres tres només és de 6,40 m i la torre nord-oest, que sobresurt 2,50 m per damunt dels murs, presenta interiorment tres nivells, mentre que les altres queden enrasades amb l'última filada dels murs i tenen només dos pisos.

L'accés a dins de les torres es pot efectuar per unes portes en arc de mig punt, en els angles que formen els murs interiorment.

A l'interior del castell es pot apreciar el paviment de pedra del pati central, quadrat, del que havien de rebre llum i ventilació les diverses dependències de l'edifici. A sota d'aquest paviment hi ha una gran cisterna, amb volta de canó, on havien de recollir-se les aigües de pluja de la coberta i del pati.

Als panys interiors dels murs hom pot veure tota una sèrie de detalls: lligades, arrencades d'arcs i de voltes, que permeten determinar exactament l'estructura que havia de tenir l'edifici.

Per les lligades es pot advertir que l'obra constava de quatre grans naus, amb volta de canó, que s'aixecarien fins al terraplè: una nau a la part posterior, seguint la façana nord i les altres tres perpendiculars a l'anterior i a la façana principal. També es poden veure les arrencades d'uns arcs, transversals a les crugies que haurien de sostenir les bigues del sostre de la planta baixa.

Tot el conjunt, malgrat que romana inacabat, impressiona per la grandiositat de les seves dimensions.

Història

No són pas molt abundants les dades històriques sobre el castell, però sí que permeten classificar perfectament tant l'època com les circumstàncies en què fou bastit.

L'any 1272 Torroella es convertí en vila reial quan Dalmau de Rocabertí, aleshores senyor de Torroella, va permutar la vila amb els seus drets i feudes a la corona d'Aragó. Així, el rei Pere III el Gran aconseguia una important possessió, estratègicament situada davant del comtat d'Empúries.

Al 1293 el rei Jaume II, fill de Pere III, que fins llavors havia mantingut excel·lents relacions amb el comte Ponç Hug IV d'Empúries, inicià una política d'hostigament del comtat empordanès per tal d'acabar amb la seva autonomia, oblidant els importants favors i ajudes de tota mena que tant a ell com al seu pare havia prestat la casa d'Empúries.

Així, Jaume II desencadenà contra Ponç Hug tot un seguit de plets i amenaces, emparant-se en particulars interpretacions de les lleis i usatges de Catalunya. Ja al 1293, el rei desautoritzà una sentència donada pel comte contra uns cavallers declarats traïdors, i, a l'any següent, novament va aturar Ponç Hug, en una de les guerres que sostenia, manant-li que retirés màquines de guerra que havia disposat contra el castell de Sosperra, prop de Ruidarenes.

Mentrestant, Jaume II donava ordres de fortificar la muntanya del Montgrí i el 28 de maig de 1294 escrivia al procurador reial i veí de

Torroella, Bernat de Llibià, encarregant-li l'administració de les obres del castell per a les quals s'aplicarien les rendes reials de Torroella i un impost que es pagava a Albons i Ullà per cada parella de bous.

Del Castell del Montgrí no arribaren a construir-se més que els murs que formen el seu perímetre i les torres que el flanquegen, però això fou suficient perquè la seva imponent presència, com una exhibició del poder reial, quedés ben palesa a tots els indrets del comtat d'Empúries. De fet, la fortificació no fou altra cosa que una amenaça del rei, ja que abans va acabar la lluita i la casa d'Empúries que no pas les obres començades.

El 1297 el rei encomanà a Bernat de Llibià la custòdia del castell amb la condició de mantenir una guarnició de deu homes armats, un animal de càrrega i dos mastins, i amb la prohibició que els homes del castell molestessin la vila de Torroella en tornar de la lluita o cavalcada.

L'any 1301 Jaume II encarregà que tingués cura del castell Dalmau de Castellnou amb una assignació de 2.000 sous de Barcelona.

Per tal de contrarestar el Castell del Montgrí, Ponç Hug fortificà el poble d'Albons i aixecà un castell a Belcaire. L'hostilitat cessà momentàniament el 1298 en sublevar-se l'illa de Sicília, però tres anys més tard, Jaume II reprengué l'opressió mitjançant plets i expedients, oblidant l'ajuda rebuda del comte per sufocar la rebel·lió siciliana. El rei prohibí la circulació de moneda empordanesa, demanà danys i perjudicis per haver desviat el curs del Ter, que antigament desembocava a l'Escala, per haver fortificat Belcaire i Castell d'Empordà, i per uns excessos, segons la cúria reial, a Vilaromà, Vall-Llobrega, Corçà i la Pera.

Aquests i d'altres processos i acusacions acabaren la paciència del bel·licós comte empordanès que l'any 1311 desafià obertament el rei. Aleshores Jaume II, que no esperava altra cosa, aprofità l'avinentesa per atacar amb el seu exèrcit. Així, el 23 de setembre el rei combatia a Monells i el dia 25 a Ullastret. Ponç Hug morí pobre i amargat el maig de 1313 després de veure assassinat el seu primogènit Hug, víctima possiblement del desmesurat afany del rei de veure acabada l'existència del comtat autònom. El 1324 morí sense descendència Maugali, segon fill de Ponç Hug, i el rei ocupà el comtat d'Empúries comprant, fins i tot, els drets dels fills bastards de la família.

El 1327 la tinença del Castell del Montgrí passà novament a mans de la família Llibià fins al 1467, en què Joan II cedí el càrrec a Juancho de Gamboa, parent seu.

Les darreres dades que es coneixen són del maig de 1472, quan el rei encomanà la custòdia de Torroella i els seus castells a Pere de Rocaberti.

Estat actual

El castell, inacabat, ha romàs abandonat en els darrers segles fent-se servir només com a refugi de pastors i animals.

Certament, és una llàstima que el Castell del Montgrí no arribés a bastir-se totalment. Hauria esdevingut, sens dubte, una de les més belles obres de l'arquitectura militar a Catalunya. Però, per altra banda, el fet de restar inacabat, sense cap addició d'èpoques posteriors, fa que el castell sigui un reflex exacte i perfecte tant de la manera de construir d'una època com de les circumstàncies històriques que el motivaren. Tot, en el Castell del Montgrí, és autèntic.

I és fàcil imaginar que en cas que hagués arribat a acabar-se estaria ara, probablement, en mans privades que l'haurien transformat, reformant o restaurant segons els gustos de cada època. O seria un "parador nacional de turismo" o qui sap si l'haurien traslladat íntegrament als USA. I el fet de trobar-se a dalt d'un cim de difícil accés ha evitat, fins ara, que hom l'hagi desfet pedra a pedra, com tants altres monuments de les nostres terres.

Però si, sortosament, l'home no ha malmès el castell, sí que les inclemències del temps i, sobretot, els llamps l'han atacat constantment. Comparant documents gràfics de diverses èpoques hom pot apreciar com ha estat precisament en aquest segle XX quan el castell ha sofert les més importants ferides, especialment a les torres NO i SO i als merlets que coronen els murs. Ja a l'any 1951 Josep Vert i Planas llançava un crit d'alerta des del *Llibre de la Festa Major de Torroella*. S'instal·laren aleshores quatre parallamps, un a cada torre, però fou una mesura insuficient ja que, per no dotar-los d'una protecció, s'inutilitzaren i aviat desaparegueren.

Actualment la torre NO presenta una esquerda molt important que la separa del mur nord, amb una inclinació de 9 cm respecte a la vertical de la base.

Avui, ara mateix, és imprescindible iniciar una consolidació i adequada protecció si no volèm veure la ruïna definitiva d'un monument de tanta importància històrica, arquitectònica i, fins i tot, paisatgística com és el Castell del Montgrí.

